

Akademik Ramiz Mehdiyev Azərbaycan tarixinin tale yüklü mərhələlərinə və ictimai-siyasi problemlərinin elm müstəvisində konseptual formatda həllinə həsr olunmuş mətbu çıxışları həm ölkə daxilində, həm də xaricdə maraqla qarşılanır, xüsusi diqqətlə öyrənilir. Bu yaxınlarda onun elmi redaktorluğu ilə nəşr olunmuş “Nadir şah Əfşar: Diplomatik yazışmalar” (Bakı, Şərq - Qərb Nəşriyyat evi, 2015) kitabı da uğurlu elmi tale yaşayır.

Akademikin kitaba yazdığı “Nadir şah Əfşar: imperiya tariximizin sonuncu səhifəsi diplomatik sənədlər aynasında” adlı ön söz və daxil olunmuş diplomatik məktublər milli tarixşünaslığımızda təkcə Səfəvilər səltənətinin süqutu və Əfşar imperiyasının təşəkkülünün sosial-siyasi tərəflərinə dövrün beynəlxalq münasibətlər sistemi kontekstində yeni analitik təfəkkürlə yanaşmada dirçəliş yaratmaqla bərabər, XVIII əsrin I yarısında beynəlxalq münasibətlər fəlsəfəsinə, hərbi-siyasi düşüncə tərzinə tamamilə fərqli bucaq altında, Avropa, o cümlədən Rusiya tarixşünaslığındakı müəyyən subyektivizmin tənqidi nəzərindən də diqqət çəkir.

Azərbaycan KİV-də həmin kitabın AMEA-da təqdimatı fonunda, eləcə də digər mətbu çıxışlarda respublikamızın elmi elitasının fikirlərini əks etdirən təhlillər çap olunmuşdur. Redaksiyamız mövzunun aktuallığını, Azərbaycan tarixinin həlledici mərhələlərinin tədqiqi prosesini yabançı ideoloji maraqların və tendensiyalı tarixçilərin köhnə tədqiqatlarının cazibəsindən

qurtarmaq, milli tarixşünaslıqda tamamilə yeni alim mövqeyi təbiyələndirmək və ona tədqiqatçı cəsarəti aşılamaq istiqamətində müasir maarifçilik fəaliyyətinin davamı formatında “Nadir şah Əfşar: Diplomatik yazışmalar” kitabı ilə geniş oxucu auditoriyasını bir daha tanış etməyi məqsəduyğun bilir.

Ön söz “Nadir şah Əfşar kimdir?” sualı ətrafında dərin və hərtərəfli elmi qənaətlərlə zəngindir. Müəllifin mülahizələri tarixi gerçəkliyi bərpa edib qorumaq, siyasi reallıqları dərk edib, müasir dövlətlərarası münasibətlərdə təcrübədən qidalanmaq baxımından xeyli dəyərlidir. Digər tərəfdən, millətimizin qəhrəman oğlu Nadir şah Əfşar geniş oxucu dairəsində hazırda o qədər də populyar deyil. Bu baxımdan da onun kim olduğunu tarixi həqiqət və gələcəyə baxış kontekstində təsəvvürlərdə yenidən canlandırmaq vacib idi. Akademik Ramiz Mehdiyev bütün bunları real miqyasında əyani olaraq göstərmək üçün hər bir azərbaycanlının ürəkağrısı ilə xatırladığı milli fəlakət müqavilələrindən başlamaqla qəhrəmanımızın şəxsiyyətinin böyüklüyünü təqdim etməkdə müqayisəli analiz aparmaqla ilk növbədə potensial oxucunun təsəvvüründə Nadir şah obrazının tarixdəki rolunun obyektiv hüdudlarını göstərməyə nail olmuşdur. Akademik yazır: “Nadir şah Əfşarın öldürüldüyü tarix əslində Azərbaycan tarixi üçün Gülüstan və Türkmənçay müqavilələrinin imzalandığı gün qədər, bəlkə də onlardan daha artıq dərəcədə faciəli hesab oluna bilər. Çünki

Gülüstan və Türkmənçay müqavilələri məhz Nadir şahın qətli ilə başlayan ağırlı və xalqımızın taleyində qanlı izlər buraxan işğallardan, bölünmə və məğlubiyyətlərdən irəli gəlmiş vəziyyətin kağız üzərindəki əksindən başqa bir şey deyildi.”

Hərb sahəsində islahatları, döyüşlərdə şəxsi rəşadət, igid sərkərdə, bacarıqlı strateq kimi xüsusi məharət göstərməsi, hərbi dəniz donanması yaratmaq, artilleriya hazırlayan zavodlar tikmək üçün Avropadan mütəxəssislər gətirmək, dövlət idarəçiliyində, vergi sistemində yeniliklər tətbiq etmək, şəhərsalma, abadlıq işləri ilə məşğul olmaq, məzhəblərarası qarşıdurmanı aradan qaldırmaq, iudaizm və xristian dininin müqəddəs kitablarını tərcümə etdirərək onlardakı ən yaxşı cəhətləri mənimsəmək, din adamlarının dövlət işlərinə qarışmamasını tələb etmək və s. işlər təkcə dövrünə görə deyil, hətta bu gün üçün də çox cəsarətli addımlar hesab olunur. Məsələ burasındadır ki, o, bütün bunları dövrün ən güclü dövlətləri - İngiltərə, Rusiya və Osmanlı imperatorluqları ilə mübarizə aparmaqla paralel icra edirdi. Bu işlər onun fenomen şəxsiyyət olmasını təsdiqləyə bilər.

Nadir şahın davranışlarını bugünün prinsipləri ilə dəyərləndirib, onda qəddarlıq elementləri axtarmaq subyektivlik olardı. Onun qəddarlıqları dövlətçiliyi qorumaq, hakimiyyəti idarə etmək, çoxsaylı daxili və xarici düşmənlərə qalib gəlmək tələbindən irəli gəlirdi. Həmçinin belə bir xarakterik xüsusiyyət də nəzərə alınmalıdır ki, Nadir şahın həyat və fəaliyyət fəlsəfəsində, müa-

siri olan təzkirəçilərin də qeyd etdiyi kimi, “Türkmən adəti” ilə yaşamaq, işləmək, danışmaq, mərhəmət göstərmək, əfv etmək, döyüşmək adəti çox güclü olmuşdur. Bu haqda yüzlərlə fakt mövcuddur. Oxucuların bunu da bilməsi çox vacibdir.

Mövzunun və dövrün xarakteristikası baxımından bir incəliyə də diqqət yetirilməsi məqsəduyğun olardı. Artıq XV əsrdən başlayaraq dünya diplomatiyasında “dövlət marağı” anlayışı daha da aktuallaşır, onun yeni ali siyasi səviyyəsi, diplomatik bacarıq göstəricisi dəyişirdi. Dövrün “realist siyasəti” dövlət başçılarına bütün “olar”/“olmaz” yollarla hakimiyyəti genişləndirmək, yaxud da möhkəmləndirmək səlahiyyəti verirdi, dövlətçiliyi qorumaq naminə dövlət başçısının hər çür mənəvi dəyərlərdən uzaq olması məqbul hesab edilirdi. Buna görə də Nadir şah öz dövrünün parlaq yetirməsi idi.

Nadir şahın bədii obrazı Azərbaycan ədəbiyyatında da xüsusi məhəbbət və ideoloji dəyərlərlə təsvir edilmişdir. M.Ə.Sabirin fəxriyyəsi, N.Nərimanovun ədəbiyyat tariximizdə ilk tarixi faciə janrında yazdığı “Nadir şah Əfşar” pyesi və s. əsərləri xatırlatmağa dəyər.

Kitab, ilk növbədə, məhz Azərbaycan vətəndaşının diqqətini tarixi-siyasi həqiqətlərə yeni reallıqlar və milli-mənəvi dəyərlər işığında yanaşmağa yönəldir, ona görə də onun məhz bizim hamımız üçün xüsusi əhəmiyyət daşıması önəmlidir.

Elçin VƏLƏDOĞLU,
“Respublika”.

“Nadirin Napoleon Bonapartla müqayisəsi qaçılmazdır və o, həqiqətən də bu şəxsiyyətlə bir sıra ortaq cəhətlərə malik idi. Həmçinin Nadiri xüsusilə Şərq müəllifləri tez-tez Makedoniyalı İsgəndərlə müqayisə edirdilər. Belə bənzətmələr əbəs yerə deyil və tam ədalətlidir. Eyni zamanda, oxşar paralelləri onunla Əmir Teymur arasında da aparmaq mümkündür. Ölkəsinin sərhədlərini genişləndirdiyinə, öz təbəələrini daim maarifləndirməyə çalışmasına və mobil ordunun əhəmiyyətinə əmin olması xüsusiyyətinə görə Nadir gənc müasiri Böyük Eridrixlə də bir sıra ortaq cəhətlərə malik idi”.

L.Lokkart

tanınmış ingilis tarixçisi və şərqşünası.

“İşinin əvvəlindən onun şücaəti, mətanəti, bütün həyatı boyu insafı, mürüvvəti, mərdənəliyi, qoyub getdiyi abidələri hər cəhətdən təqdirə, afərinə, böyük hörmətə, ehtiramə və sitayişə layiqdir. Onun gördüyü işləri İran şahlarının heç biri görə bilməmişdir”.

Məhəmməd Hüseyn Qüddusi

tanınmış İran tarixçisi.

